

זכות- קדימה לאידיוטים

(IDIOTS FIRST) מאנגלית: חנה טויכסלר

ברנארד מלמוד

תתקוקו העמום של השעון פסק. מנדל, שהיה מנמנם באפולונית, הקיץ בבהלה. הכאב חזר ובא, כאשר היטה אוזן לשמוע. הוא לבש את בגדיו הקרים, שאפפוהו בצנינה מרה, ובזבו דקות בשבתו על קצה-מיטתו.

"יצחק", נאנח לבסוף. במטבח היה יצחק, פיו התמיה פעור, והוא מחזיק שישה בוטנים בכף-ידו. בזה אחר זה הניחם על השולחן. "אחת... שתיים... תשע".

הוא אספם אחד לאחד והופיע בפתחו של החדר. מנדל, ככובע רחב מכפי מידתו ובמעיל-עליון ארוך, עדיין ישב על המיטה. יצחק הסתכל בעיניים ואוזניים קטנות, שיער עבות מאפיר את צדי ראשו.

"לישון", אמר בקול מאונפף. "לא", מילמל מנדל. הוא קם כנחנק. "בוא, יצחק". "הוא כיוון את שעון-היד הישן שלו. אף כי מראה השעון הגדול שעמד-מלכת עורר בו בחילה.

יצחק ביקש להגישו אל אוזנו. "לא, מאוחר מדי". מנדל הרחיק את שעון-היד בקפידה, הוציא מן המגירה את שקית-הנייר הקטנה, עם הקמוטים החמישיות, ושילשלה לתוך כיס מעילו-העליון. הוא סייע ליצחק ללבוש את מעילו שלו.

יצחק הביט באחד החלונות האפלים, אחרי-כן במישנהו. מנדל בהה בשני החלונות האטומים. לאיטם ירדו במדרגות, באור הקלוש, מנדל הולך ראשון ויצחק מסתכל בצללים הנעים על הקיר. לאחד הצללים, שהיה ארוך, הציע אחד מבוטניו. "רעב".

בפרוזדור למטה השקיף הזקן מבעד לזכוכית הדקה. הלילה, ליל-נובמבר, היה קר ושומם. בפתחו את הדלת שירבב ראשו החוצה בזהירות. אף כי לא ראה דבר, מיהר לסגור את הדלת.

"גינזבורג, זה שבא לראות אותי אתמול", לחש על אוזנו של יצחק.

יצחק מצץ אוויר. "אתה יודע, למי אני מתכוון?"

יצחק סרק את סנטרו באצבעותיו. "הוא האיש, עם הזקן השחור. אל תדבר אליו ואל תלך עימו, אם יבקש ממך".

יצחק גנח. "לאנשים צעירים הוא לא כל-כך נטפול", אמר מנדל בהיר-הור שני.

היתה שעת ארוחת-הערב הרחוב היה ריק, אבל חלונות החנויות האירו באור כהוי את דרכם אל הפינה. הם חצו את הרחוב העוזב והמשיכו. בקריאת-שמחה, הצביע יצחק על שלושת הכדורים הוהובים. מנדל נתחייך אך היה תשוש כאשר הגיעו לבית-המשכונות.

המשכונאי, אדום-זקן ומרכיב משקפיים במסגרת-קרן שחור-רה, ישב ואכל דג-לבן באחורי חנותו. הוא הפנה את ראשו, ראה אותם ושב לגמוע את התה שלו.

לאחר חמש דקות יצא אליהם, טופח על שפתיו חסרות-הצורה בממחטה לבנה גדולה.

מנדל, נושם בכבדות, הושיט לו את שעון-הזהב הבלוי. המשכונאי הסיט את משקפיו אל מצחו וחבש משקפת על עינו. הוא הפך את השעון בידיו פעם אחת. "שמונה דולרים". האיש ההולד-למות ליחלח את שפתיו הסדוקות.

"אני זקוק לשלושים-וחמישה, ויהי מה". "אז לך אל רוטשילד".

"לי עצמי זה עלה שישים". "ב-1905". המשכונאי החזיר את שעון-היד. זה פסק מתיק-תוקו. מנדל כיוונן את השעון אט-אט, והוא חזר לתקתק בקול נבוב.

"יצחק מוכרח לנסוע אל דודי, לקליפורניה". "וזאת ארץ חופשית", אמר המשכונאי.

יצחק, שהיה מסתכל בבאנג'ו, הצהיל קולו בצחוק. "מה יש לו?" שאל המשכונאי.

"היא אפוא שמונה דולרים", מילמל מנדל, "אבל איפה אשיג את השאר עד הלילה?"

"כמה בעד כובעי ומעילי?" שאל. "זה לא מיקח". המשכונאי נכנס לאחורי הסורג ומילא טופס של כרטיס. הוא נעל את השעון בתוך מגירה קטנה, אך מנדל עוד שמע אותו מתקתק.

משיצאו לרחוב, שילשל את שמונת הדולרים לתוך שקית-הנייר, ואז פישפש בכיסיו אחר פתק. משמצאו אימץ עיניו לקרוא את הכתובת הרשומה עליו לאורו של פנס-הרחוב.

בשעה שהיו מדשדשים לעבר הרכבת התחתית, הצביע מנדל על השמיים המבוזקים.

"יצחק, ראה כמה כוכבים יש הלילה.

"ביצים", אמר יצחק. "קודם נלך למר פישביין, אחר-כך נאכל".

הם ירדו מן הרכבת במנהטן העילית והוצרכו ללכת מהלך של כמה גושי-בניינים, עד שאיתרו את ביתו של פישביין.

"ממש ארמון", מלמל מנדל וציפה לרגע של חמימות. יצחק נעץ עיניים חרדות בדלתו הכבדה של הבית.

מנדל צילצל. המשרת, אדם בעל פאות-לחיים ארוכות, בא אל הדלת ואמר כי האדון והגברת פושביין סועדים בשעה זו ולא יוכלו לקבל פני איש.

"שיאכל במנוחה, אבל אנחנו נחכה עד שיגמור". "בוא שוב מחר בבוקר. מחר בבוקר מר פישביין ידבר אתך. הוא לא עושה עסקים ולא צדקה בשעת-ערב זו".

"בצדקה אני לא מעוניין —

"חזור מחר". "אמור לו, זה עניין של חיים או מוות".

"חיים או מוות של מי?" "אם לא שלו, אז שלי".

"אל תהיה פיקח מתחכם שכזה". "הבט לי בפנים", אמר מנדל, ואמור לי, אם יש לי זמן עד מחר בבוקר?"

המשרת נתן עיניו בו, אחר-כך ביצחק, והכניסם פנימה בא-ירצון.

חררה-הכניסה היה אולם גבה-תקרה ועצום-מידות, ציורי-שמן מרובים על כתליו, ובו שפעת ריפודי-משי, שטיח פרחוני עבה מתחת לרגליים ומדרגות-שיש.

מר פישביין, אדם כרסנני וקרח ובעל נחיריים שעירים,

רגליו הקטנות נתונות בנעלי עור משובח, ירד במדרגות בדילוגים קלים, מפית גדולה תחובה לו תחת כפתור של מקטורן-טוקסו. הוא נעצר על השלב החמישי של המדרגות ובחן במבט את הבאים לבקרו.

"מי בא בליל-שבת אל אדם שיש לו אורחים, לקלקל לו את ארוחת-הערב?"

"סלח לי שאני מטרידך, מר פישביין", אמר מנדל, "אלמלא באתי עכשיו, לא הייתי יכול לבוא מחר".

"בליל הקדמות נוספות, אמור באיזה עניין באת. אני אדם רעב".

"רעב", חיליל יצחק. פישביין היטיב את משקפי-המצבט על אפו. "מה יש לו?"

"זה בני יצחק. כך הוא כל ימיו". יצחק יילל כחתול.

"אני שולח אותו לקליפורניה". "מר פישביין לא תורם לטיולי תענוגות אישיים".

"אני אדם חולה, והוא מוכרח לנסוע הלילה ברכבת אל דודי ליאו".

"לעולם איני נותן לצדקה בלתי-מאורגנת", אמר פישביין. "אבל אם אתם רעבים, אומינכם למטה, למטבח שלי. יש לנו הערב בשר-תרנגולת עם מעיים ממולאים".

"כל מה שאני מבקש הוא שלושים-וחמישה דולרים לכרטיס-רכבת אל דודי בקליפורניה. שאר הכסף כבר יש לי".

"מיהו דודך? אדם בן כמה?" "בן שמונים-ואחת, שיחיה ויארך ימים".

פישביין פרץ בצחוק. "שמונים ואחת, ואתה שולח לו את דפה-השכל הזה".

מנדל, מנענע את שתי זרועותיו, קרא: "בבקשה ממך, בלי שמונת-גנאי".

פישביין הסכים עמו בנימוס. "במקום שהדלת פתוחה, שם אנחנו ניכנסים הביתה", אמר האיש החולה. "אם תרצה בטובך לתת לי שלושים-וחמישה דולרים, יברך אותך אלוהים. מהם שלושים-וחמישה דולרים למר פישביין? לא כלום. בשבילי, בשביל הנער שלי, זה הכל".

פישביין נודקף מלוא קומתו. תרומות פרטיות אני לא תורם — רק למוסדות. זאת מדיניות-תי הקבועה".

מנדל כרע על ברכיו החזקות על השטיח. "בבקשה ממך, מר פישביין, אם לא שלושים-וחמישה, שמא תיתן עשרים".

"לואינסון!" קרא פישביין בכעס. המשרת בעל הפיאות הארוכות הופיע בראש המדרגות.

"הראה לחבורה זו היכן הדלת — אלא-אם-כן רוצה הוא לסעוד את ליבו תחילה, לפני שהוא עוזב את הבית".

"מה שיש לי, לא ירפא אותו בשר-תרנגולת", אמר מנדל. "לכיוון זה, בבקשה", אמר לווינסון ברדתו.

יצחק סייע לאביו לקום. "הבא אותו למוסד", יעץ פישביין מעבר למעקה-השיש. הוא מיהר ועלה במדרגות, ומיד נמצאו שניהם בחוץ, רוחות מצליפות בפניהם ומעכבות אותם.

ההלכה אל הרכבת-התחתית הייתה מייגעת. הרוח נשבה באבלות. חסר-נשימה, ליכסן מנדל מבטים אל הצללים. מהדק את בוטניו באגרופו הקופא, דבק יצחק אל אביו. הם נכנסו לגינה ציבורית לנוח רגע על ספסל-אבן מתחת לעץ חסר-עלים, בעל שני ענפים. הענף הימני העבה היה מורם. השמאלי, הדק, היה תלוי ומשפתל. ירח חיוור מאוד עלה לאיטו, וכן עלתה ובאה לקראתם, כאשר קרבו אל הספסל, דמותו של זר.

"מועדים לשמחה", אמר האיש בצרידות. מנדל נפנף בורעותיו המדולדלות, כאילו אול כל דמו. יצחק ייבב חלושות. פעמון התענבל והשעה הייתה רק עשר.

"לעצמי", התחנן הזקן, "איני מבקש דבר, אבל מה יהא על הנער שלי?"
גינבורג משך קלות בכתפיו. "מה שיהיה יהיה. זה לא בתחום אחריותי. יש לי די דברים לחשוב עליהם בלי לדאוג למישהו שחסר לו בורג בראשו."
"מהי איפוא אחריותך?"
"ליצור את התנאים. לסבב שיקרה מה שקורה. אני לא בעסק האנתרופומורפי."
"יהיה עסקך אשר יהיה, היכן רחמך?"
"זאת לא הפרקמטיה שלי. החוק הוא החוק."
"איזה חוק?"
"החוק העולמי הקוסמי, לכל הרוחות, זה שאני חייב לציית לו בעצמי."
"איזה מין חוק הוא זה?" קרא מגדל. "למען השם, אינך מבין מה עבר עלי בחיי עם הנער המסכן הזה? הבט בו. שלושים ותשע שנים, מיום שגולד, אני מחכה שיתבגר, ואינו מתבגר. מבין אתה מה זה ללב של אב? למה אינך מניח לו לנסוע אל דודו?" קולו גבר, ועכשיו היה צועק.
יצחק יילל בקול גדול.
"מוטב שתירגע, שמא תפגע ברגשותיו של מישוה", אמר גינבורג בקריצה כלפי יצחק.
"כל חיי", צעק מגדל, וגופו מרטיט, "מה היה לי? הייתי עני. סבלתי ממחלות. כשעבדתי, עבדתי קשה מדי, כשלא עבדתי, היה רע יותר. אשתי מתה צעירה לימים. אך אני לא ביקשתי דבר מאיש. עכשיו אני מבקש מעשה-חסד קטן. הוא-לא בטובך, מר גינבורג."
אוסף-הכרטיסים חיטט בשיניו בגפרור.
"אינך היחיד, ידידי, יש אנשים שחלקם גרוע מזה. ככה זה בארץ הזאת."
"כלב שכמותך". מגדל השתער על גרונו של גינבורג והתחיל חונקו. "ממזר שכמותך, אינך מבין, מהו להיות אנושי?"
הם נאבקו אף אל אף, וגינבורג, שעניו המשתוממות הלכו ונתבלטו, התחיל צוחק. "אפס שכמותך, אני ארסק אותך לחתיכות."
עניו נדלקו בחימה, ומגדל חש קור נורא מנשוא, כפגיון של קרח שפולש לתוך גופו, וכל אבריו מצטמקים.
הנה אני מת בלי לעזור ליצחק.
המון נתקהל סביבם. יצחק ייבב בפחד.
דבק בגינבורג, ביסוריו האחרונים, ראה מגדל את עומק אימתו משתקף בעניו של אוסף-הכרטיסים. אך הוא גם ראה שגינבורג, הבהזה בבבואת עצמו בעניו, רואה איך משתקף בהן שיעור זעמו האיום שלו. לעניו של מגדל נתהבהב אור כאור-כוכבים, אור מסנוור שהוליד חשכה.
גינבורג היה כנדהם. "מי אני?"
אחיזתו בזקן המפרפר רפתה קמעה-קמעה, ומגדל, ליבו פועם אך כהוא-זה, צנח לארץ.
"לך", הפטיר גינבורג, "הבא אותו לרכבת."
"תן לעבור", פקד על שומר.
ההמון נתפלג, לפנות דרך. יצחק סייע לאביו לקום, ובצעדים כושלים ירדו שניהם במדרגות אל הרציף, שם המתינה הרכבת, מוארת ונכונה לצאת לדרך.
מגדל מצא ליצחק מושב בקרון חיבוקו בחופזה. עזור לזר ליאו, יצחקיל, וכן זכור את אביך ואת אמך."
"היה נחמד אליי", אמר לקונדוקטור, "הראה לו, היכן כל דבר".
הוא המתין עד שזוה הרכבת לאיטה. יצחק ישב בקצה מושבו, פניו מאומצות ומביטות בכיוון מסעו. מש-נסעה הרכבת, עלה מגדל במדרגות, לראות מה היה על גינבורג.

שלושים-וחמישה אלף? למי יש כל-כך הרבה כסף? בעלי הוא רב עני. הרופאים נוטלים כל פרוטה."
"ידידי היקר", אמר הרב, "אילו היה לי, הייתי נותן לך."
"יש לי כבר שבעים", אמר מגדל בלב כבד. "כל מה שאני חסר הוא עוד שלושים-וחמישה."
"אלהים יתן לך", אמר הרב.
"בקבר", אמר מגדל. "הם נחוצים לי הלילה בוא, יצחק."
"חכה", קרא הרב.
הוא מיהר ונכנס לתוך הבית, וחזר ויצא, בידו קפטן עם ביטנת-פרווה שהושיט למגדל.
"יאשה", צווחה אשתו, "לא את מעילך החדש!"
"יש לי המעיל הישן. מי זוקק לשני מעילים לגוף אחד?"
"יאשה, אני צועקת."
"מי יכול לבוא בין עניים, הגידי לי, במעיל חדש?"
"יאשה", צעקה, "מה יעשה האיש הזה במעילך? הכסף נחוצ לו הלילה. המשכונאים ישנים."
"אס-כן", שיעיר אותם.
"לא". היא חטפה את המעיל מידי מגדל, הוא החזיק בשרוול, מתגושש עמה. אותה אני מכיר, חשב. "שיילוק", מלמל. עיניה התנוצצו.
הרב נאנק והתנודד מתוך סחרחורת. אשתו פלטה צעקה, כשחילץ מגדל את המעיל מידיה.
"רוץ", קרא הרב.
"רוץ, יצחק."
בריצה יצאו מן הבית וירדו במדרגות-העץ.
"עמוד, גנב", קראה אשת-הרב.
הרב לחץ את שתי כפות-ידייו אל צדעיו וצנח לרצפה.
"הצילו!" בכתה אשתו. התקף-לב! הצילו!"
אולם מגדל ויצחק כבר היו רצים ברחובות, נושאים בידיהם את הקפטן החדש של הרב, ולו ביטנת-פרווה. אחריהם, בדממה, רץ גינבורג.
השעה היתה מאוחרת מאוד כאשר קנה מגדל את כרטיס-הרכבת, בקופה היחידה שעדיין היתה פתוחה.
לא היתה שהות להתעכב ולאכול כריך, לפיכך אכל יצחק את בוטניו, ושניהם מיהרו אל הרכבת, רצים על-פני התחנה העזובה, רחבת-המידות.
"או בבוקר", התנשף מגדל תוך כדי ריצה, "יבוא אדם שהוא מוכר כריכים קפה. אכול, אבל קבל עודף, כאשר לקליפורניה הרכבת תגיע, יחכה לך בתחנה החדד ליאו. אם אתה לא תכיר אותו, הוא יכיר אותך. אמור לו שאני שולח את מיטב דרישות-השלום."
אך משהגיעו אל השער היוצא אל הרציף, נמצא השער סגור, והאור כבוי.
מגדל נאנק, חבט בשער באגרופו.
"מאוחר מדי", אמר אוסף-הכרטיסים, והוא אדם מסורבל ומזוקן, נחיריו שעירים, וריח מפוקפק נדף ממנו.
הוא הצביע על שעון-התחנה. "כבר אחרי שתיים-עשרה."
"אך אני רואה, שעדיין עומדת שם הרכבת", אמר מגדל, מזדה בצערו.
"זה עתה יצאה — בעוד דקה אחת."
"דקה זה מספיק. רק פתח את השער."
"מאוחר מדי, אמרתי לך."
מגדל היכה על חזהו הגרום בשתי ידי. "בכל לבי אני מבקש ממך את החסד הקטן הזה."
"חסדים קיבלת מספיק. בשבילך הרכבת נסעה. כבר היה עליך להיות מת בחצות-לילה. אמרתי לך כך אתמול. זה המיטב שאני יכול לעשות."
"גינבורג!" מגדל נרתע מפניו.
"ומי זולתי?" הקול היה מתכתי, העיניים הבריקו, הבעת-הפנים היתה מבדחת.

מגדל פלט צעקה נוקבת ומיוסרת, כשנעלם הזר המזוקן בין השיחים. שוטר הגיע במרוצה, ואף-על-פי שחבט בשיחים במקלו, לא העלה דבר. מגדל ויצחק נחפזו לצאת מן הגינה הקטנה. כשהביט מגדל לאחוריו, ראה את העץ המת והנה זורעו הדקה שלוחה כלפי מעלה וזורעו העבה תלויה מדולדלת. מגדל גנה.
הם עלו על השמלית וירדו ליד ביתו של ידיד מימים-עברו, אך זה מת לפני שנים. באותו גוש-בניינים נכנסו למסעדה והזמינו שתי ביצים מטוגנות בשביל יצחק. כל השולחנות היו תפוסים עד אפס מקום פרט לאחד, שסועד יחיד הסב אליו, אדם מסורבל, אוכל מרק עם כוסמת. אחרי הצצה אחת באיש יצאו בחיפזון, אף שיצחק בכה.
למגדל היתה עוד כתובת אחת רשומה על פתק, אולם הבית היה מרוחק מדי, בשכונת קווינס, על-כן עמדו באחד הפתחים, מרעידים מצינה.
מה אוכל לעשות, חשב בקדחתנות, בשעה קצרה אחת? עלו על דעתו הרהטים שבדירה. הכל גרוטאות, אך אולי זה יכניס דולרים אחדים. "בוא, יצחק", שוב הלכו אל המשכונאי, לדבר עמו. אבל בית-העסק שלו היה חשוך וסגור היטב בשער-ברזל. טבעות ושעוני-זהב התנוצצו מבעד לסורג.
הם עמדו מכווצים מאחורי עמוד-טלפון, שניהם קופאים מקור. יצחק ייבב.
"ראה את הירח הגדול, יצחק. כל השמים לבנים."
הוא הורה בידו, אך יצחק מלאן להביט.
מגדל חלם רגע על השמים, שהם מוארים באור גדול, יריעות ארוכות של אור משתרעות לכל הכיוונים. תחת כיפת-השמים, בקליפורניה, יושב הדוד ליאו, שותה תה בלימון. מגדל חש חמימות, אך הקיץ וצינה אחזה בו.
מעבר לרחוב עמד בית-כנסת ישן-נושן, בנוי לבנים. הוא הלם בדלת הענקית, אך איש לא הופיע. הוא המתין עד שחזרה אליו נשימתו וחזר דפק בייאוש. לבסוף נשמע קול פסיעות בתוך הבית. דלת בית-הכנסת נפתחה בחריקה על צירי-הנחושת הכבדים.
גבאי לבוש כהים, מחזיק נר נוטף בידו, לטש בהם את עיניו.
"מי דופק בשעת-לילה זו וברעש כזה בדלת בית-הכנסת?" מגדל השיח לפני הגבאי את צרותיו. "בבקשה ממך, הייתי רוצה לדבר עם הרב."
"הרב אדם זקן. עכשיו הוא ישן. אשתו לא תניח לך לראותו. לך הביתה ושוב מהר."
"מחר כבר שבקתי חיים לכל חי. אני אדם גוסס."
אף שהגבאי נראה כמפקפק, הורה על בית-עץ ישן שעמד בסמוך. "הנה, שם הוא גר". הוא נבלע בתוך בית-הכנסת, גרו הדולק מטיל צללים על סביבותיו.
מגדל, עם יצחק האוחז בשרוולו, עלה במדרגות-העץ וצלצל בפעמון. לאחר כמה דקות יצאה אל המירפסת שלפני הבית אשה רחבת-פנים, בעלת-גוף ובעלת-שיבה, עוטה חלוק קרוע מעל לכתונת-הלילה שלה. היא אמרה בהדגשה, שהרב ישן ואי-אפשר להעירו.
אך בעודה עומדת על דעתה, הגיע הרב בצעדים כושלים אל הדלת. הוא הקשיב רגע ואמר: "הרוצה לראות את פני, אנא ייכנס."
נכנסו לחדר מגובב כלים. הרב היה אדם זקן וכחוש, כתפיו שחורות, וקונו — קווצת שיער לבן. לבוש היה גלימת-לילה של פלאנל, ולראשו כיפה שחורה; רגליו היו יחפות. "אבוי לי", התאוננה אשתו, "נעל נעליים, או שמחר תבוא, בלי-ספק, דלקת-הריאות". היא היתה עבת-כרס, צעירה מבעלה. אחרי שנתנה עיניה ביצחק הסבה את פניה. מגדל הסביר, אנב-התנצלות, את תכלית ביקורו. "כל מה שעוד נחוצ לי הוא שלושים וחמישה דולרים."
"שלושים-וחמישה?" אמרה אשתו של הרב, "למה לא